HOOFDSTUK 5

Nationale identiteit en immigratie attitudes: Vlaanderen en Wallonië vergeleken*

Jaak Billiet, Cecil Meeusen & Koen Abts

Inleiding

In dit hoofdstuk onderzoeken we de relatie tussen (sub)nationale identiteit en houding tegenover immigranten in de Belgische federale context. In eerdere studies werd reeds aangetoond dat een sterke identificatie met Vlaanderen – dus een Vlaamse identiteit – samenhangt met een negatievere houding tegenover immigranten (Billiet et al., 2003; Maddens et al., 2000). Bij Franstalige Belgen vinden we net het tegenovergestelde patroon terug: diegenen met een sterkere Waalse identiteit staan gemiddeld genomen positiever tegenover immigranten. In deze bijdrage willen we nagaan in welke mate deze tegengestelde pa-

* Dit hoofdstuk is gebaseerd op volgend wetenschappelijk artikel: Billiet, J., Meeusen, C., Abts, K. (2021). The relationship between (sub)national identity, citizenship conceptions, and perceived ethnic threat in Flanders and Wallonia for the period 1995-2020: A measurement invariance testing strategy. Frontiers in Political Science, 3, 676551, 1-17.
In het wetenschappelijk artikel staat de methodologische uiteenzetting rond meetequivalentie van nationale identiteit en migratie attitudes over tijd en tussen regio's centraal, terwijl we in dit hoofdstuk meer nadruk leggen op het verband tussen beide concepten.

tronen kunnen bevestigd worden aan de hand van recentere data en of ze kunnen verklaard worden door verschillende opvattingen over burgerschap in beide landsdelen.

Burgerschap verwijst naar het sociaal en politiek lidmaatschap van een gemeenschap, natiestaat of land. Het omvat de rechten, plichten en verantwoordelijkheden die burgers hebben als leden van een samenleving. Dit toekennen van burgerschapsrechten en privileges kan een etnische of civiele invulling krijgen (Brubaker, 1992; Greenfeld, 1992). Etnisch burgerschap houdt in dat burgerschapsrechten worden toegekend op basis van iemands etnische afkomst, etnische identiteit, of culturele kenmerken die als etnisch worden beschouwd. Dit kan betekenen dat alleen personen van een bepaalde etnische groep volledige burgerschapsrechten genieten, terwijl anderen beperkt zijn in hun rechten of zelfs uitgesloten worden. Civiel burgerschap, daarentegen, benadrukt het idee dat burgerschap gebaseerd zou moeten zijn op wettelijke en politieke criteria, in plaats van op etniciteit. In deze opvatting is burgerschap gebaseerd op het naleven van liberale basiswaarden, participeren in de samenleving en het betalen van belastingen (Pehrson et al., 2009).

In de praktijk hanteren landen en regio's uiteenlopende benaderingen van burgerschap, variërend van een meer inclusief en civiel model tot een meer exclusief en etnisch model, afhankelijk van historische, politieke en sociaal-culturele factoren. Binnen de Belgische context gaan we ervan uit dat in Vlaanderen en Wallonië verschillende burgerschapsopvattingen geïnstitutionaliseerd zijn, wat zou kunnen verklaren waarom we verschillende relaties tussen nationale identiteit en attitudes ten aanzien van migranten in beide regio's observeren (Billiet et al., 2003).

In wat volgt, bekijken we volgende aspecten van de relatie tussen nationale identiteit en anti-migranten houding. Ten eerste beschouwen we de evolutie van de houding tegenover migranten gedurende de periode 1995-2020 en vergelijken we deze ontwikkeling tussen Vlaanderen en Wallonië. Ten tweede gaan we na in welke mate de relatie tussen (sub)nationale identiteit en houding tegenover migranten verschilt tussen de regio's en hoe deze doorheen de tijd veranderd is. Ten derde analyseren we of de verschillen in de relatie tussen (sub-)natio-

nale identiteit en houding tegenover migranten in verband kan gebracht worden met de verschillende opvattingen over de natie – in termen van etnisch of civiel burgerschap – in Vlaanderen en Wallonië.

Federaal België als case study

België is een treffend voorbeeld van een land waar mensen geconfronteerd worden met twee concurrerende projecten van natievorming. Burgers zijn immers niet alleen lid van een federale staat, maar ook van subnationale eenheden. Daarom moet nationale identiteit begrepen worden door zowel rekening te houden met de identificatie met de nationale als de subnationale identiteit (Moreno, 1988). De twee voornaamste subnationale entiteiten, Vlaanderen en Wallonië,[8] hebben de afgelopen decennia een aanzienlijke mate van autonomie verworven. De twee regio's worden echter gekenmerkt door verschillende opvattingen en voorstellingen van de natie. De Vlaamse identiteit wordt eerder geassocieerd met het behoud van het Vlaamse culturele erfgoed en de Vlaamse taal. De Waalse identiteit, daarentegen, is geworteld in de sociale en economische emancipatie van het Waalse Gewest en verwijst vooral naar een concept van burgerschap dat de waarden van diversiteit, pluralisme en tolerantie vooropstelt (Van Dam, 1996; Van Ginderachter & Leerssen, 2012). Hoewel de expliciete tegenstelling tussen Vlaams etnisch nationalisme en Waals civiel regionalisme wellicht wat te scherp is, leeft er wel het stereotype dat Vlamingen eerder een etnisch en exclusieve opvatting van burgerschap aanhangen, terwijl de Waalse identiteit zich eerder civiel en inclusief opstelt ten aanzien van migranten.

Tijdens de federale verkiezingen van 2010, 2014 en 2019 werden deze tegengestelde vertogen over burgerschap op scherp gesteld. Historisch gezien is het Vlaams nationalisme geworteld in politieke stromingen die als rechts worden beschouwd en wordt het binnen het partijsysteem vertegenwoordigd door de populistische radicaal-rechtse partij

[8] Het derde gewest, Brussel-Hoofdstad, wordt in deze studie buiten beschouwing gelaten.

Vlaams Blok/Belang en het Vlaams-nationalistische N-VA. Beide partijen benadrukken een selectief en voorwaardelijk burgerschap gebaseerd op culturele assimilatie en streven een onafhankelijk Vlaanderen na (Abts et al., 2019). Waals regionalisme wordt, daarentegen, vaak geassocieerd met linkse politieke stromingen (Billiet et al., 2012) die terughoudend zijn over regionale autonomie omdat ze bezorgd zijn over de economische solidariteit tussen de regio's en de mogelijke desintegratie van België.

Ervan uitgaande dat verschillen in politieke cultuur in beide regio's invloed hebben op hoe respectievelijke identiteiten worden gearticuleerd, kan men verwachten dat de collectieve voorstelling van 'wat een natie is' zal verschillen naargelang de territoriale eenheid waarmee men zich identificeert: België, Wallonië of Vlaanderen. Bijgevolg zullen in het Vlaamse Gewest burgers die zich sterk identificeren met Vlaanderen eerder de aanwezigheid van migranten als een bedreiging ervaren, terwijl zij die zich sterk identificeren met België zich wellicht minder bedreigd zullen voelen door deze nieuwkomers. In Vlaanderen wordt 'België' immers nogal eens afgespiegeld als een civiele natie die de waarden van culturele diversiteit en interculturele harmonie hoog in het vaandel draagt. In Wallonië verwachten we daarentegen een meer diffuus patroon wat betreft de relatie tussen (sub)nationale identiteit en anti-immigratie houdingen, aangezien de invulling van de Belgische en Waalse identiteit minder contrasteren. Aangezien het Belgicisme in Wallonië traditioneel eerder rechts is en het Wallonisme eerder links is, verwachten we toch dat de anti-immigratiehoudingen meer uitgesproken zullen zijn bij diegenen die zich sterk met België identificeren (Billiet et al., 2003). Met andere woorden, in Wallonië verwachten we een negatieve relatie tussen subnationale identiteit en anti-immigratie attitudes, terwijl in Vlaanderen een positieve relatie wordt verwacht.

Deze stelling over de contextafhankelijkheid van de relatie tussen nationale identiteit en anti-immigranten attitudes werd voor het eerst empirisch getest in 1991 (Maddens et al., 2000) en vervolgens bevestigd in 2003 (Billiet et al., 2003). Deze studies tonen inderdaad aan dat Vlamingen die zich sterker identificeren met Vlaanderen een meer ne-

gatieve houding tegenover migranten hebben, terwijl Franstalige Belgen die zich sterker identificeren met Wallonië meer negatief zijn over migranten. Gezien de gewijzigde politieke context van de afgelopen twee decennia, gaan we hier na of dit verband nog steeds relevant is en of burgerschapsopvattingen hierbij een verklaring kunnen bieden.

Data en methoden

Om bovenstaande onderzoeksvragen te beantwoorden, gebruiken we de tijdsreeksen 1991-2020 van het Belgisch Nationaal Verkiezingsonderzoek. Na elke federale parlementsverkiezing werd een willekeurige steekproef van de 18- tot 85-jarige Belgische bevolking gevraagd om deel te nemen aan een persoonlijk face-to-face interview. Voor de eerste onderzoeksvraag, met betrekking tot de evolutie van migratie-attitudes analyseren we de beschikbare gegevens van 1991 tot en met 2020. Voor de tweede vraag over de relatie tussen migratie-attitudes en subnationale identiteit maken we omwille van de strikte vergelijkbaarheid van de items, gebruik van de steekproeven van Vlaanderen en Wallonië van 1995, 2003, 2007, 2014 en 2020. Voor de derde onderzoeksvraag rond de rol van etnische en civiele burgerschapsopvattingen bekijken we enkel de steekproeven van 2014 en 2020 omdat de opvattingen over burgerschap enkel in deze bevragingen werden gemeten. De steekproefomvang varieert tussen 1.778 en 1.043 in Vlaanderen en tussen 1.041 en 616 in Wallonië.

Om anti-immigratie attitudes en (sub)nationale identiteit te meten, maken we gebruik van de vier survey items die op identieke wijze zijn gemeten tijdens elke dataverzameling. Voor *anti-immigratie attitudes* gebruikten we vier items waarvan de meetkwaliteit en meetequivalentie gevalideerd is in eerdere analyses:[9] 'Migranten zijn over het alge-

[9] Billiet, J., Meeusen, C., and Meuleman, B. (2019). Should cultural ethnic threat be distinguished from other sources of ethnic threat? Findings, surprises, questions and uncertainties raised at occasion of repeated cross-sections analysis (1991-2018) on threat perceptions in Flanders (BE). Paper presented at the ESRA Conference, Zagreb.

meen niet te vertrouwen'; 'Migranten komen hier profiteren van de sociale zekerheid'; 'Migranten zijn een bedreiging voor onze cultuur en gebruiken'; 'De aanwezigheid van verschillende culturen is een verrijking voor onze samenleving'.

(Sub)Nationale identiteit is geoperationaliseerd met behulp van vier indicatoren. De eerste indicator is een vierpuntschaal gebaseerd op de eerste en tweede territoriale identificatie van de respondent: Vlaams/Waals (score 4), België (score 1) en tussenposities (score 2-3). De tweede indicator is de zogenaamde Moreno-vraag over exclusieve of dubbele identiteit, waarbij lage waarden wijzen op een exclusieve identificatie met België en hoge waarden op een exclusieve identificatie met Vlaanderen/Wallonië. Het derde item is een 11-punt schaal, waarbij lagere scores staan voor de mate waarin een respondent het eens is dat het federale niveau (de Belgische staat) over alles zou moeten beslissen; en hogere scores staan voor de mate waarin de respondent vindt dat Vlaanderen/Wallonië over alles zou moeten beslissen. Het laatste item wordt gemeten aan de hand van vijf geordende categorieën waarbij respondenten hun voorkeur moesten aanduiden met betrekking tot de Belgische grondwettelijke staatsstructuur, gaande van 'de unitaire Belgische staat moet worden hersteld' (score 1) tot 'het opsplitsen van België in twee afzonderlijke staten' (score 5).

Burgerschapsopvattingen worden gemeten aan de hand van een set van zes indicatoren die zowel etnische als civiele dimensies van burgerschap vastleggen. Respondenten werd gevraagd om aan te geven hoe belangrijk bepaalde kenmerken zijn om een volwaardige Belgische of Vlaamse/Waalse staatsburger te worden. *Etnisch burgerschap* wordt gemeten aan de hand van twee items die betrekking hebben op afkomst en voorouders (een persoon moet in het land geboren zijn; een persoon moet voorouders hebben die in het land geboren zijn) en twee items die betrekking hebben op culturele assimilatie (een persoon moet volledig assimileren met de Westerse cultuur; en een persoon moet de geschiedenis, traditie en gewoonten van het land kennen). *Civiel burgerschap* wordt gemeten met behulp van twee items die verwijzen naar de bijdragen die mensen geacht worden te leveren aan de samenleving (een persoon moet bijdragen aan de samenleving en de economie; en een persoon moet financieel op eigen benen kunnen staan).

Alle modellen worden geschat met behulp van structurele vergelijkingsmodellen (*Structural Equation Modeling*), waarbij de parameters over de tijdsreeksen en regio's aan elkaar worden gelijkgesteld. Op deze manier kan formeel getest worden of de verbanden over tijd en tussen regio's gelijk dan wel verschillend zijn aan elkaar. Het meetmodel van de verschillende latente variabelen (anti-immigranten attitudes, subnationale identiteit, etnisch en civiel burgerschap) werd gevalideerd via confirmatorische factor analyse en mee in rekening gebracht in de structurele modellen. Voor een uitgebreide beschrijving van de statistische methodologie verwijzen we naar het artikel Billiet, Meeusen & Abts (2021). In alle modellen wordt gecontroleerd voor leeftijd en opleidingsniveau om de vergelijkbaarheid van de steekproeven nog meer te waarborgen.

Anti–immigratie attitudes in longitudinaal en vergelijkend perspectief[10]

In een eerste stap beschrijven we de evolutie van anti-migratie houdingen over tijd en in vergelijkend perspectief. Om dit te kunnen doen, is het essentieel dat het latente concept anti-migratie attitudes op eenzelfde manier wordt gemeten in alle steekproeven (Byrne & Van de Vijver, 2010): dus zowel over tijd, als tussen regio's. Met behulp van een multigroep confirmatorische factor analyse konden we dit inderdaad bevestigen (Billiet et al., 2017).

In tegenstelling tot wat men zou verwachten, zijn attitudes ten aanzien van immigranten over de tijd relatief stabiel gebleven, met 2014 als de opvallende uitzondering, zoals geïllustreerd in Figuur 1. In de bestudeerde periode is er geen eenduidige toename of afname van de negatieve houdingen tegenover migranten. Een vergelijking tussen Vlaan-

[10] Dit onderdeel is gebaseerd op eigen bewerkingen en Billiet, J., Abts, K., Galle, J., Meuleman, B., Swyngedouw, M. (2017). Vijfentwintig jaar onderzoek naar de houding tegenover migranten in België. Verandering en stabiliteit in de periode 1991-2014. *Sociologos*, *38*(1), 3-19.

deren en Wallonië toont dat het sentiment in de twee regio's niet steeds synchroon verloopt en dat de verschillen relatief klein zijn. Een interessante vaststelling is dat er zich tussen 2010 en 2014 in zowel Vlaanderen als Wallonië een sterke, onverwachte daling voordoet in de perceptie van bedreiging door etnische minderheden.

De relatief sterke stijging in gepercipieerde dreiging in 2010 werd onderzocht door Meuleman, Davidov en Billiet (2018) en kan in lijn van de groepsconflict theorie – niet alleen in België maar in verschillende Europese landen – toegeschreven worden aan de financiële en economische crisis vanaf 2008. De relatief sterke daling die in 2014 in verschillende internationale peilingen werd waargenomen, blijft desondanks verbazingwekkend gezien de aanhoudende economische crisis in die periode.

Wat nog kan vastgesteld worden, is de continuïteit van anti-immigranten attitudes op een hoog niveau. Terwijl dit in de jaren negentig gedeeltelijk toegeschreven kon worden aan partijpolitieke mobilisatie en agitatie door het Vlaams Blok, wat vermoedelijk leidde tot een toegenomen polarisatie en verhoogd bewustzijn over kwesties als migratie, integratie en Islam, zien we in het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw een structurele verandering. De *war on terror* verklaart waarschijnlijk in sterke mate het aanhoudende hoge niveau van negatieve houding ten aanzien van etnische minderheden. We vermoeden dat de schommelingen rond dit gemiddelde toegeschreven kunnen worden aan de wisselende houding van een 'zwevende middengroep' van kiezers, die wellicht meer beïnvloed wordt door de algemene economische context, partijpolitieke mobilisatie over deze issues en de manier waarop ze worden gekaderd in het publieke debat. Dat is echter een hypothese die verder onderzoek vergt.

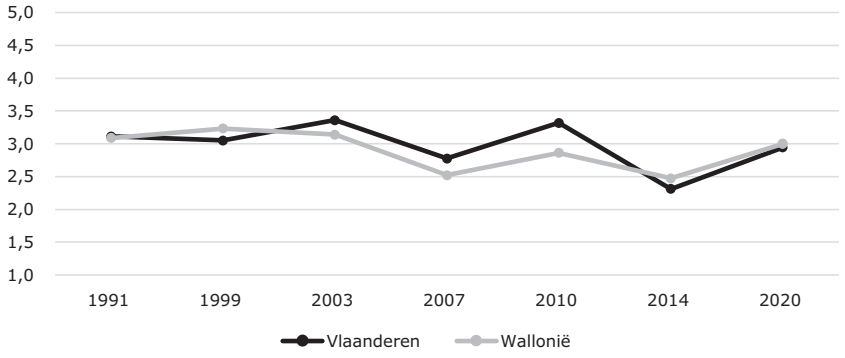

Figuur 1. *Evolutie van anti-immigranten attitudes in Vlaanderen and Wallonië (1991-2020)*
Noot. De schaal loopt van 1 (= 'positieve attitudes') tot 5 (= 'negatieve attitudes')

Subnationale identiteit en anti–immigratie attitudes

In een tweede stap onderzoeken we specifiek de relatie tussen identificatie met subnationale identiteit (Vlaanderen/Wallonië) en houding ten aanzien van immigranten. De statistische analyse[11] die nagaat hoe subnationale identiteit kan gemeten worden in Vlaanderen en Wallonië, geeft aan dat de vier bovengenoemde items sterk samenhangen in de Vlaamse steekproef en samen een goede meting vormen voor 'Vlaamse identiteit'. Echter, dezelfde analyse geeft aan dat een gelijkaardige conceptualisatie in de Waalse steekproef niet opgaat. De vier items voor subnationale identiteit verwijzen hier naar twee verschillende concepten in plaats van naar één gemeenschappelijk concept 'Waalse identiteit'. De items over territoriale identiteit en over de exclusiviteit van (sub)nationale gevoelens hangen nauw samen en wijzen op een etno-territoriale identificatie, terwijl de twee andere items verwijzen naar een instrumentele dimensie van het Belgische staatshervormingsproces: meer autonomie voor de regio's en een verschuiving van de beslissingsbevoegdheden van de federale staat naar de regio's. We

[11] Multi-groep structurele modellen met meetequivalentietesten over tijd en tussen regio's.

noemen deze subfactoren daarom 'territoriale identiteit' en 'houding ten aanzien van staatshervorming'.

Deze metingen laten zien dat de Vlaamse identiteit is uitgegroeid tot een geconsolideerde nationale identiteit, gekenmerkt door sterke steun voor staatshervormingen en een Vlaams nationalisme dat de culturele en politieke gemeenschap rechtstreeks aan elkaar koppelt. Hierdoor wordt de etno-territoriale identiteit sterk verbonden met de politieke aanspraak op soevereiniteit, waarbij de grenzen van de natie samenvallen met die van Vlaanderen. De Waalse identiteit, daarentegen, is eerder een regionale identiteit gebleven (De Winter, 2007), die streeft naar decentralisatie of zelfs federalisme, maar niet naar de totale zelfbeschikking van een soevereine regio. Bijgevolg is de Waalse identiteit politiek minder gemobiliseerd rond een communautaire opdeling en minder verbonden met sterke eisen voor staatshervorming (Dodeigne & Niessen, 2019).

Zoals hierboven geargumenteerd, verwachten we een omgekeerde relatie tussen anti-immigratie attitudes en (sub)nationale identiteit in Vlaanderen en Wallonië. Deze verwachting wordt inderdaad bevestigd door de data: de correlaties tussen anti-immigratie attitudes en (sub) nationalisme zijn positief in de Vlaamse steekproeven voor alle tijdspunten, maar zwakker in de steekproeven van 2007 (*r*-waarden tussen 0,11 en 0,18) in vergelijking met de recentere steekproeven (*r*-waarden tussen 0,23 en 0,38). Wanneer we kijken naar de relaties in het Waalse model met de twee subfactoren van (sub)nationale identiteit ('territoriale identiteit' en 'houding ten aanzien van staatshervorming'), stellen we vast dat de relatie tussen territoriale identiteit en migratie attitudes niet verschilt van nul, behalve in 2003 waar deze zwak positief is. De omgekeerde relatie wordt echter grotendeels veroorzaakt door de dimensie van staatshervorming: Franstalige Belgen die voorstander zijn van een staatshervorming met meer autonomie voor de regio's, vertonen gemiddeld genomen minder vooroordelen tegenover migranten. De negatieve relatie tussen steun voor staatshervorming en vooroordelen tegenover migranten is niet verrassend aangezien het Waals regionalisme sinds het einde van de jaren zestig zijn oorsprong vindt in politiek links.

In lijn met andere onderzoeken (Meeusen et al., 2013) vinden we over alle tijdstippen heen een negatief verband tussen opleidingsniveau en houding tegenover migranten, terwijl leeftijd (meestal) positief samenhangt met negatieve houdingen. Over het algemeen geldt dat hoe ouder en lager opgeleid mensen zijn, hoe groter de kans is dat ze zich bedreigd voelen door de aanwezigheid van immigranten.

Verklarende rol van burgerschapsopvattingen

Tot slot testen we of de relatie tussen (sub)nationale identiteit en anti-migranten attitudes verschillend wordt beïnvloed door de manier waarop mensen de criteria voor burgerschap definiëren in Vlaanderen en Wallonië. Het empirisch geteste model met resultaten is te vinden in Figuur 2 voor de Vlaamse steekproef en Figuur 3 voor de Franstalige steekproef. We hebben dit model getest voor zowel 2014 als 2020, maar presenteren hier enkel de resultaten van 2020, omdat de resultaten voor 2014 equivalent zijn.

De resultaten bevestigen dat hoe sterker Vlaamse burgers zich identificeren met de subnationale identiteit, hoe groter de kans is dat ze strikte burgerschapsvoorwaarden onderschrijven, zowel in etnische (β = 0,34) als civiele (β = 0,28) termen. In Wallonië is noch (sub)nationale territoriale identificatie (β = -0,01), noch steun voor staatshervorming (β = -0,06) significant gerelateerd aan de manier waarop mensen het lidmaatschap van een nationale groep percipiëren. Dit betekent dat de Vlaamse identiteit zowel meer uitsluitend (etnisch) als voorwaardelijk (civiel) is, terwijl de Waalse identiteit minder uitgesproken is in etnisch en civiele termen. In Vlaanderen en Wallonië is enkel de voorkeur voor etnisch burgerschap positief gerelateerd aan negatieve percepties ten aanzien van migranten, maar de relatie lijkt mogelijk iets sterker in Vlaanderen te zijn dan in Wallonië (β = 0,58 in de Vlaamse steekproef en β = 0,50 in de Franstalige steekproef).

In Vlaanderen is er een significante directe relatie tussen subnationale identiteit en anti-migratie attitudes (β = 0,19), maar ook een indirecte

relatie via opvattingen over etnisch burgerschap (β = 0,18, niet getoond in Figuur 2). Deze mediatie door voorkeuren voor etnisch burgerschap is enkel aanwezig in Vlaanderen, niet in Wallonië. Dit suggereert dat burgers die zich sterk identificeren als Vlamingen over het algemeen in grotere mate etnische burgerschapsvoorstellingen onderschrijven, wat gepaard gaat met percepties van migrantenbedreiging. In Wallonië is er daarentegen geen mediatie via burgerschapsvoorkeuren.

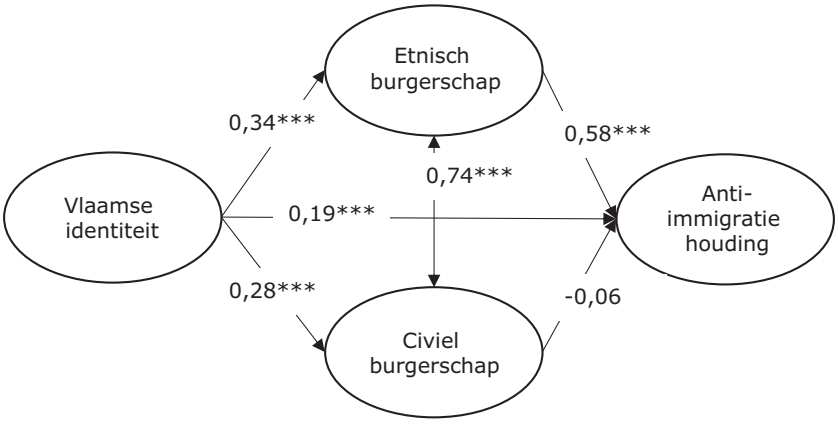

Figuur 2. *Empirisch model voor Vlaanderen in 2020 steekproef*
Noot. Gestandaardiseerde regressieparameters op basis van een multigroup structureel vergelijkingsmodel. Chi-kwadraat = 329,566; df = 246; RMSEA = 0,038; SRMR = 0,050; CFI = 0,983
* p-waarde < 0,05; ** p-waarde < 0,01; *** p-waarde < 0,001

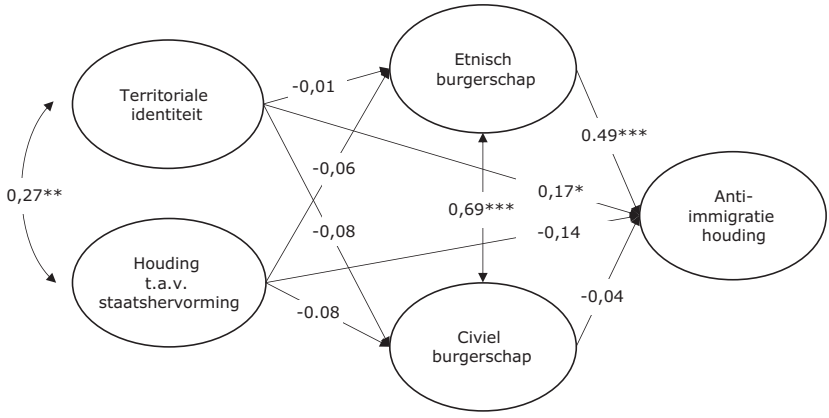

Figuur 3. *Empirisch model voor Wallonië in 2020 steekproef*
Noot. Gestandaardiseerde regressieparameters op basis van een multigroup structureel vergelijkingsmodel. Chi-kwadraat = 443,246; df = 225; RMSEA = 0,038; SRMR = 0,055; CFI = 0,971
* p-waarde < 0,05; ** p-waarde < 0,01; *** p-waarde < 0,001

Besluit

In deze studie hebben we de relatie tussen (sub)nationale identiteit en houding tegenover immigranten in België onderzocht. We hebben de stabiliteit van dit verband geanalyseerd, zowel tussen de regio's (Vlaanderen en Wallonië) als over de tijdspanne van 1991 tot 2020, met behulp van een stapsgewijze aanpak. In de eerste stap hebben we de evolutie van gevoelens tegenover migranten doorheen de tijd bekeken. In een tweede stap onderzochten we de relatie tussen (sub)nationale identiteit en waargenomen etnische dreiging samenhangen in Vlaanderen en Wallonië en gingen we na of deze relatie in de afgelopen twee decennia veranderd is. In de laatste stap hebben we de mediërende rol van (etnische en civiele) burgerschapsopvattingen in de relatie tussen (sub)nationale identiteit en anti-immigranten houding in Vlaanderen en Wallonië onderzocht.

Wat betreft de evolutie van anti-migranten houdingen over tijd, is de meest opvallende bevinding dat er een sterke daling was van negatieve

attitudes ten aanzien van etnische minderheden tussen 2010 en 2014, zowel in Vlaanderen als in Wallonië. Deze trend gaat in tegen wat we zouden verwachten gezien het voortdurende klimaat van economische crisis, een sterke roep van (centrum-)rechtse politieke partijen naar meer restrictieve sociale hervormingen, en een overwegend negatieve retoriek tegenover migranten en vluchtelingen. Echter, het toevoegen van de gegevens uit 2020 toont aan dat deze trend naar een positievere houding niet wordt doorgezet. We vermoeden dat de terroristische aanslagen in Parijs, Brussel, Nice en Berlijn en de sterk gepolitiseerde vluchtelingencrisis deze trend doorbroken hebben.

Onze test voor meetequivalentie van nationale identiteit toonde aan dat de latente schaal 'Vlaamse identiteit' equivalent gemeten wordt doorheen de tijd, maar enkel voor Vlaanderen. Voor Wallonië is het vanaf 2007 beter om twee factoren – etno-territoriale identificatie (culturele dimensie) en steun voor staatshervorming (politieke dimensie) – te gebruiken voor (sub)nationale identiteit, waar we in het verleden waren uitgegaan van een oplossing met één factor, zoals gebruikt voor Vlaanderen. Deze verschillende metingen van (sub)nationale identiteit in de twee gewesten weerspiegelen het onderscheid tussen (Vlaams) nationalisme en (Waals) regionalisme. Het één-factormodel in Vlaanderen verwijst naar de logica van het Vlaams nationalisme, waarin de culturele gemeenschap is geconsolideerd in een sterke regionale identiteit en rechtstreeks wordt gekoppeld aan politieke soevereiniteit. Het twee-factorenmodel in Wallonië wijst eerder op regionalisme, waarbij de Waalse identiteit minder cultureel geconsolideerd en politiek gemobiliseerd is. Waals regionalisme is niet rechtstreeks verbonden met een uitgesproken politiek project van regionale soevereiniteit en staatshervorming.

De structuur met twee factoren voor subnationale identiteit in Wallonië is mogelijk ook toe te schrijven aan een verschuiving in de Waalse publieke opinie als reactie op de ingrijpende veranderingen in het Vlaamse partijlandschap tussen 2003 en 2014. Zo groeide N-VA in die periode uit tot de grootste partij in Vlaanderen. Bij de federale verkiezingen van 2010 behaalden de twee politieke partijen die onafhankelijkheid voor Vlaanderen of op zijn minst confederalisme in hun partijprogramma hebben staan (Vlaams Belang en N-VA), ongeveer 45% van

de stemmen in Vlaanderen. Deze periode van midden jaren 2000 wordt soms zelfs bestempeld als 'de gouden eeuw' van het Belgische federalisme, omdat de nieuwe eisen voor meer zelfbestuur en autonomie die door de Vlaamse partijen naar voren werden gebracht, fel werden betwist door de Franstalige politieke partijen (Dodeigne & Niessen, 2019). De angst in de Waalse publieke opinie voor de mogelijke splitsing van België lijkt zich te vertalen in een toegenomen identificatie met België ten koste van een identificatie met de Waalse regio.

De resultaten ondersteunen slechts gedeeltelijk de hypothese dat (sub)nationale identiteit en immigratie attitudes omgekeerd gerelateerd zijn in Vlaanderen en Wallonië. Meer bepaald was er in 2003 zowel in Vlaanderen als in Wallonië een directe positieve relatie tussen (sub)nationale (territoriale) identificatie en anti-migranten attitudes. Met andere woorden, hoe sterker iemand zich identificeerde met Vlaanderen of Wallonië, hoe negatiever hun houding was ten opzicht van migranten. In vergelijking met gelijkaardige studies in Spanje en Canada (Bilodeau et al., 2021; Ceobanu & Escandell, 2010), wordt de hypothese dat een sterke subnationale territoriale identificatie alleen anti-immigrantenattitudes beïnvloedt in regio's gekenmerkt door minderheidsnationalisme niet bevestigd in de Belgische context. Voor Wallonië, waar burgers een duidelijk onderscheid maken tussen de 'culturele gemeenschap' (etno-culturele territoriale identificatie) en de 'politieke gemeenschap' (regionale soevereiniteit), blijkt echter dat voorstanders van verdere regionale autonomie toleranter zijn tegenover migranten. Dit kan verband houden met de historisch linkse – d.w.z. liberaal-socialistische en antiklerikale – positie van de Waalse regionalistische beweging (Kesteloot, 1993).

Ons tweefactorenmodel van nationale identiteit biedt belangrijke bijkomende inzichten en laat zien dat de relatie tussen subnationale identificatie en anti-immigratie attitudes in Wallonië complexer is dan aanvankelijk gedacht. Waar eerdere studies een negatief (of nul) effect van subnationale identiteit op anti-migratie attitudes in Wallonië vonden (Billiet et al., 2003), laat het bijgestelde model zien dat dit effect eigenlijk vooral wordt gedreven door steun voor staatshervormingen.

De relatie tussen nationale identificatie en vooroordelen tegen migranten hangt af van de aard van de burgerschapsopvattingen die worden geassocieerd met de specifieke subnationale identiteit. In het geval van Vlaanderen wordt de Vlaamse identiteit eerder ingevuld vanuit een etnische opvatting over burgerschap. Hoewel onze resultaten bevestigen dat de Vlaamse identiteit inderdaad een meer etnische inhoud heeft, vinden we echter geen bewijs voor de gangbare beeldvorming van een 'etnisch' Vlaanderen tegenover een 'civiel' Wallonië. In feite blijkt dat het effect van subnationale identificatie op anti-immigratie attitudes in Wallonië niet kan worden verklaard door opvattingen over burgerschap. Het is niet de civiele aard van de Waalse identiteit, maar eerder een links geïnspireerd regionalisme dat verantwoordelijk is voor de tegenovergestelde relatie tussen subnationale identificatie en negatieve gevoelens tegenover immigranten in Vlaanderen en Wallonië.

Referenties

Abts, K., Dalle Mulle, E., & Laermans, R. (2019). Beyond issue diversification: N-VA and the communitarisation of political, economic and cultural conflicts in Belgium. *West European Politics*, *42*(4), 848–872.

Billiet, J., Abts, K., Galle, J., & Meuleman, B. Swyngedouw, M. (2017). Vijfentwintig jaar onderzoek naar de houding tegenover migranten in België. Verandering en stabiliteit in de periode 1991-2014. *Sociologos*, *38*(1), 3–19.

Billiet, J., Jaspaert, E., & Swyngedouw, M. (2012). Diversity in the relationship between perceived ethnic threat, Islamophobia, and (sub)national identity in Belgium: a combination of two approachers. In S. Salzborn, E. Davidov, & J. Reinecke (Eds.), *Methods, Theories, and Empirical Applications in the Social Sciences. Festschrift for Peter Schmidt* (pp. 279–290). Springer VS.

Billiet, J., Maddens, B., & Beerten, R. (2003). National identity and attitude toward foreigners in a multinational state: A replication. *Political Psychology*, *24*(2), 241–257.

Billiet, J., Meeusen, C., & Abts, K. (2021). The relationship beteen (sub)national identity, citizenship conceptions, and perceived ethnic threat in Flanders and Wallonia for the period 1995-2020: A measurement invariance testing strategy. *Frontiers in Political Science*, *3*(676551), 1–17.

Bilodeau, A., Gagnon, A., White, S., Turgeon, L., & Henderson, A. (2021). Attitudes toward ethnocultural identity in multilevel political communities: comparing the effect of national and subnational attachments in Canada. *Publius: The Journal of Federalism*, *51*(1), 27–53.

Brubaker, R. (1992). *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Harvard University Press.

Byrne, B. M., & van de Vijver, F. J. R. (2010). Testing for measurement and structural equivalence in large-scale cross-cultural studies: Addressing the issue of nonequivalence. *International Journal of Testing*, *10*(2), 107–132.

Ceobanu, A. M., & Escandell, X. (2010). Comparative analyses of public attitudes toward immigrants and immigration using multinational survey data: A review of theories and research. *Annual Review of Sociology*, *36*(1), 309–328.

De Winter, L. (2007). La recherche sur les identités ethno-territorales en Belgique. *Revue Internationale de Politique Comparée*, *14*(4), 575–595.

Dodeigne, J., & Niessen, C. (2019). The Flemish negative case: Explaining the prevalence of regionalist demands without request for an independence referendum. *Féderalisme and Régionalisme*, *19*.

Greenfeld, L. (1992). *Nationalism: Five Roads to Modernity*. Harvard University Press.

Kesteloot, C. (1993). Mouvement wallon et identité nationale. *Courrier Hebdomadaire Du CRISP*, *7*, 1–48.

Maddens, B., Billiet, J., & Beerten, R. (2000). National identity and the attitude towards foreigners in multi-national states: the case of Belgium. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *26*(1), 45–60.

Meeusen, C., de Vroome, T., & Hooghe, M. (2013). How does education have an impact on ethnocentrism? A structural equation analysis of cognitive, occupational status and network

mechanisms. *International Journal of Intercultural Relations, 37*(5), 507-522.
Meuleman, B., Davidov, E., & Billiet, J. (2018). Modeling multiple-country repeated cross-sections. A societal growth curve model for studying the effect of the economic crisis on perceived ethnic threat. *Methods, Data, Analysisata, Analyses, 12*(2), 185–210.
Moreno, L. (1988). Scotland and Catalonia: The path to home rule. In D. McCrone & A. Brown (Eds.), *Scottish Government Yearbook 1988* (pp. 166–181). Edinburgh: Unit for the Study of Government in Scotland.
Pehrson, S., Brown, R., & Zagefka, H. (2009). When does national identification lead to the rejection of immigrants? Cross-sectional and longitudinal evidence for the role of essentialist in-group definitions. *British Journal of Social Psychology, 48*(1), 61–76.
Van Dam, D. (1996). *Blijven we buren in België? Vlamingen en Walen over Vlamingen en Walen.* Leuven: Van Halewyck.
Van Ginderachter, M., & Leerssen, J. (2012). Denied ethnicism: On the Walloon Movement in Belgium. *Nations and Nationalism, 18*(2), 230–246.